

СУЧАСНИЙ СТАН СИРОВИННОЇ БАЗИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ МОЛОКА ТА МОЛОКОПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ

В статті розглянуті питання сучасного стану сировинної бази молокопереробних підприємств. Визначені основні напрямки розвитку галузі, перспективи співпраці з розвиненими країнами світу. На основі узагальнення даних по галузі запропоновані шляхи покращення існуючого становища ринку молока та молокопродуктів України.

Молоко та молочні продукти є надзвичайно цінними та незамінними продуктами харчування. Молоко традиційно є одним із основних продуктів харчування в Україні, обсяги його споживання на душу населення перевищують споживання інших основних видів продукції. Тому питання виробництва молока і виготовлення молочних продуктів завжди є надзвичайно актуальним.

Молоко та молочні продукти вживає практично все населення світу. Треба відзначити, що ще у 1990 році Україна займала провідні позиції у світі щодо обсягів виробленого молока, майже 5,1% світового обсягу. Нажаль, на сьогоднішній день вони втрачені, адже, розвиток молокопереробної промисловості тісно пов'язаний із ситуацією в молочному тваринництві.

Основна частина молока виробляється в приватному секторі – майже 81% у 2005 р.(таблиця 1). Такий стан справ не дає можливості впроваджувати нові технології утримання, годування, ветеринарного обслуговування стада. В той же час, однією із вимог СОТ є жорсткий контроль якості сировини, адже при стаді менше ніж 10 корів виробник не має права здавати молоко на переробку. [2]

Для відновлення ефективного тваринництва потрібні заходи державного регулювання, які мають бути спрямовані, в першу чергу, на селекційні роботи та відродження молочного стада. Останнім часом спостерігається тенденція зменшення продуктивності молочного стада, і становить, в найкращому випадку, чверть від аналогічного показника продуктивності розвинутих країн [2].

Рівень споживання молока на душу населення з кожним роком має спадний характер, збільшуючи розрив між раціональною нормою та фактичним споживанням.

Якщо раціональна норма споживання молока й молочної продукції складає 360 кг в рік на особу, то на даний час середньостатистичний українець споживає 225 кг на рік. В той час, як, наприклад, німці та французи споживають цього продукту майже вдвічі більше.

Таблиця 1

Виробництво молока по категоріях господарств України, тис. тонн

Роки	Суспільний сектор	Приватний сектор	Всього суспільний та приватний сектори	Питома вага приватних господарств,%
1991	16476,1	5931,5	22407,6	26,5
1995	9421,1	7831,3	17252,4	45,4
1999	4690,1	8633,7	13323,8	64,8
2002	3468,1	10674,3	14142,4	75,5
2003	2676,9	10980,9	13657,8	80,4
2004	2533,2	11254,1	13787,3	81,6
2005	2578,8	11223,7	13802,5	81,3

Наявні в Україні потужності дозволяють переробляти за рік 20-22 млн. тонн молока, але більшість підприємств не використовують свої потенційні можливості через брак сировинних ресурсів, жорстку конкурентну боротьбу за частку ринку, яка вимагає виробництва не тільки високоякісних молочних продуктів, але й унікальних, нових продуктів, що вимагають застосування новітніх технологій та переоснащення підприємств найсучаснішим обладнанням. Тому зараз більшість підприємств завантажені на 35-40 %.

З посиленням конкурентної боротьби за сировину молокопереробні підприємства вимушені переглядати асортимент продукції, що випускається, зменшувати обсяги випуску продукції, або ж для забезпечення своїх підприємств сировиною в достатній кількості заходити в „чужі” сировинні зони, піднімати ціни на сировину. Крім того використовувати адміністративний тиск на сільськогосподарські підприємства через місцеві органи влади. В цій ситуації невеликі підприємства, які задовольняли потреби споживачів у молочній продукції на регіональному рівні, змушені поступово припиняти свою діяльність, або ж консолідуватись з більш сильними операторами ринку.

Як правило, проблеми, що виникають, молокопереробні підприємства вирішують самі, об'єднуючись в спілки для більш ефективної діяльності. На думку багатьох фахівців молочної справи, на даний час існує два шляхи ефективного розвитку сировинної бази. Перший пов'язаний із вертикальною інтеграцією, при якій оператор ринку, переробник та виробник створюють єдину структуру, контролюють та комплексно розвивають весь процес: від моменту заготівлі молока до реалізації готового продукту у торгівельній мережі. Інший шлях – концентрація виробництва, тобто створення великих сільськогосподарських підприємств (мегаферм), які володіють допоміжними ресурсами для розвитку та мають високу рентабельність виробництва за рахунок ефекту масштабу та спеціалізації [1].

Розроблення державної програми розвитку молочного тваринництва могло б вирішити проблему забезпечення сировиною підприємств. Адже навіть наявна кількість тварин за умови суттєвого підвищення їх продуктивності дозволить частково вирішити проблему забезпечення підприємств молоком – сировиною. Велику увагу потрібно приділити селекційно-племінній роботі. На сьогоднішній день загублені деякі цінні вітчизняні високопродуктивні спеціалізовані молочні породи тварин [2].

Маючи намір співпрацювати із провідними розвиненими країнами світу і стати повноцінним членом міжнародних організацій, потрібно усвідомлювати, що рівень конкурентоспроможності наших товарів повинен бути на рівні цих країн. Відповідно, і норми та стандарти на молочну продукцію нашої країни повинні бути переглянуті з метою наближення до міжнародних вимог. Так, на даний час в Україні рівень гармонізації національних стандартів на продукцію молочної галузі з міжнародними стандартами складає 22%.

Державні стандарти не повинні базуватися тільки на досягнутому рівні розвитку молочної галузі, а й повинні враховувати світові тенденції розвитку молочної промисловості. Вчасно треба коригувати основні якісні показники молока відповідно до вимог Європейського союзу та країн близького зарубіжжя. Тільки така політика держави дасть змогу рівноправно конкурувати молокопереробним підприємствам на ринку.

На сьогоднішній день в нашій країні діє ДСТУ 3662-97, який визначає вимоги до заготівельного молока. Порівнюючи діючі стандарти ЄС та України, можна зробити висновок, що стандарт нашої країни має більш низькі вимоги до якості молока, ніж стандарти інших розвинених країн Європи [3]. Якщо порівняти якість заготівельного молока за такими показниками, як масова частка жиру та білку в молоці, то можна зробити висновки, що Україна поступається всім розвиненим країнам світу (табл. 2), а за показниками вмісту мікроорганізмів взагалі займає останнє місце.

Якщо проаналізувати порівняльні показники вмісту соматичних клітин і бактеріального обсеменіння сирого молока, то українське молоко навіть вищої якості не відповідає стандартам ЄС, а

українське молоко I та II класу є зовсім неприйнятним для переробки європейськими молокопереробними підприємствами.

Таблиця 2

Середня масова частка жиру і білку в молоці корів деяких країн світу [4]

Країна	Масова частка в молоці, %	
	Жир	Білок
Нова Зеландія	4,85	3,63
Швеція	4,30	3,50
Німеччина	4,10	3,50
Австралія	4,10	3,20
Франція	4,10	3,20
Англія	4,00	3,25
США	3,50	3,10
Росія	3,50	2,80
Україна	3,50	2,80

Рівень використання молока-сировини в розвинених країнах світу наближається до 90%, що свідчить про високий ступінь переробки молока. Ціни на молоко та молочну продукцію забезпечують необхідний рівень прибутковості, що дає можливість впровадження інновацій у виробництво молока (селекційні роботи, годування, організація виробництва, тощо).

Крім того, такий показник, як „сезонність” не характерний для виробників більшості країн світу, адже розбіжності між зимовими та літніми надоями складають лише 10%, в той час як в нашій країні вони змінюються у 3-4 рази. Таких низьких відхилень у продуктивності стада протягом року Європейські країни досягають за рахунок чітко підбраного оптимального раціону харчування корів та рівномірного графіку їх отелення. Саме сезонність викликає падіння рентабельності виробництва, починаючи від сільськогосподарського виробника до переробного підприємства. Закупівельні ціни коливаються більше ніж у 2 рази – в зимовий період – дорожче, в літню пору – дешевше.

Важливим питанням також залишається впровадження систем управління якістю в молочній промисловості, адже в розвинених країнах світу даному питанню приділяється значна увага.

На думку більшості фахівців молочної справи потрібно змінювати механізм контролю якості і безпечності молочної продукції. Так, наприклад, в Росії якість і безпечність молочної продукції контролює одна організація – Россільгоспнагляд, а в Україні – три (Держспоживстандарт, Міністерство Охорони Здоров'я та Державний департамент ветеринарної медицини Міністерства АПК). Спілка молочних підприємств України пропонує створити єдиний контролюючий орган з питань якості і безпечності молочної продукції, що дасть змогу суттєво покращити виконання всіх функцій даного органу, дозволить проведення не формальної, а реальної атестації молокопереробних підприємств.

Отже, плануючи вступ України до СОТ на державному рівні потрібно не тільки переглянути законодавчу базу, яка регулює ринок молока та молочних продуктів, а й прийняти певні програми розвитку галузі, підготувати підприємства до переходу в інші умови господарювання.

Список використаної літератури

1. Власюк Ю. Время меняет стратегию// Молочна промисловість.-2006.-№2(27).-с. 7-8
2. Пабат В.О. Развитие тваринництва – найважливіша складова стабільного розвитку держави// Молочна промисловість.-2005.-№8(23).-с. 12-13
3. Свириденко Г.М. Критерии качества и безопасности молока-сырья: действующие нормативные документы и стандарты ЕС//Молочная промышленность.- 2005. - №6.- с.22-25

4. Украинская молочная продукция: уже не в России, но еще не в Европе// Молочна промисловість.-2006.-№2(27).-с. 3-6

Стаття надрукована у віснику Хмельницького національного університету, № 4, том 2, 2007, с.178 – 180.